

Kapitola 1.3. Agenda 21

Kapitola se zabývá naléhavými problémy dneška a zaměřuje se také na přípravu světa na úkoly příštího tisíciletí. Odráží celosvětový konsenzus a na nejvyšší úrovni přijatý politický závazek ke spolupráci v oblasti rozvoje a životního prostředí. Úspěšná implementace agendy 21 je první a prioritní odpovědností vlád. Pro dosažení tohoto cíle mají zásadní význam národní strategie, plány, politiky a postupy. Mezinárodní spolupráce by měla toto úsilí podporovat a doplňovat. V tomto kontextu hraje klíčovou roli systém Organizace spojených národů. Další mezinárodní, regionální a subregionální organizace jsou rovněž žádány, aby přispěly k tomuto úsilí. Je třeba také podporovat účast co nejširší veřejnosti a aktivní zapojení nevládních organizací a dalších skupin.

Agenda 21 znamená program pro 21. století, ukazující cestu k udržitelnému rozvoji na naší planetě.

Je komplexním návodem globálních akcí, které mohou poznamenat nebo ovlivnit přechod na udržitelný rozvoj. Je koncepčním podkladem pro vytvoření místní Agendy 21.

Agenda 21 je dokumentem OSN, který rozpracovává principy udržitelného rozvoje v globálním měřítku do jednotlivých problémových oblastí. Tento dokument byl přijat v roce 1992 účastníky Konference OSN o životním prostředí a rozvoji (UNCED), která se konala v brazilském Rio de Janeiru a která je nazývána "Summitem Země", protože se na ní sešlo 10 tisíc oficiálních delegátů ze 178 zemí světa, z toho 116 hlav států a 15 tisíc aktivistů na paralelním globálním fóru.

Představitelé zúčastněných zemí se zde sešli proto, aby řešili naléhavé otázky dalšího vývoje na naší planetě. Nebylo to tedy jednání jenom o životním prostředí, ale také o kvalitě života a budoucím rozvoji v globálním měřítku. Konference znamenala významný mezník ve světové diplomacii a strategii rozvoje naší planety. Sešlo se zde totiž nebyvalé množství zástupců zemí z různých částí světa, kteří se, a to je podstatné, dohodli na některých společných opatřeních, jež by měla pomoci lidstvu přejít na cestu udržitelného rozvoje. Bylo konstatováno, že problémy, které máme před sebou, jsou větší, než aby si s nimi dokázala poradit kterákoli jednotlivá země, a že nezbytným nástrojem pro uplatnění principů udržitelného rozvoje je mezinárodní spolupráce.

Svým pojetím je Agenda 21 akčním plánem celosvětového společenství pro období 21. století. Proto byl zvolen název "Agenda 21". Od států, které se k ní přihlásily se očekává, že vyhlásí svůj akční plán vycházející z tohoto dokumentu.

O Agendě 21 lze říci, že je jedinou strategií lidstva, která byla zpracována v systémově uceleném materiálu takového rozsahu, odbornosti a komplexnosti. Doposud nebyla přijata v mezinárodním měřítku žádná jiná strategie, koncepce, cesta nebo politika, ale ani jiná idea (sociální, ekonomická, environmentální), která by byla porovnatelná s Agendou 21.

Agenda 21 obsahuje celkem 40 kapitol rozdělených do čtyř částí:

- sociální a ekonomické aspekty,
- ochrana zdrojů a hospodaření s nimi,
- posilování úlohy velkých skupin,
- finanční zdroje a mechanismy.

Vychází z toho, že růst populace, spotřeba a technologie jsou primárními hnacími silami změn v životním prostředí. Stanoví, co je třeba učinit, aby se zredukovaly plynulé a neefektivní způsoby spotřeby v některých částech světa a zároveň aby se v jiných podpořil rostoucí, ale udržitelný rozvoj. Navrhuje opatření a programy k dosažení udržitelné rovnováhy mezi spotřebou, populací a životadárnou kapacitou Země. Agenda 21 také

popisuje některé technologie a techniky, které je třeba rozvíjet, aby bylo možno uspokojovat lidské potřeby a současně obezřetně hospodařit s přírodními zdroji. Agenda 21 nabízí možnosti řešení, jak zabránit degradaci půd, ovzduší a vody, jak chránit lesy a různorodost druhů a života. Hovoří o chudobě a nadměrné spotřebě, o zdraví a výchově, o městě a zemědělcích. Oslovuje vlády, podnikatele, odbory, vědce, učitele, ženy, mládež a děti. V udržitelném rozvoji spatřuje cestu k odstranění chudoby i zastavení devastace životního prostředí. Zabývá se i systémy národního účetnictví a poukazuje na nutnost zahrnutí ceny přírodních zdrojů do bohatství národů a naopak odečtení degradace životního prostředí z tohoto bohatství. Zahrnuje princip, že znečišťovatel musí nést náklady spojené se znečištěním. Dále je nutno posuzovat vliv projektů na životní prostředí před jejich realizací a zabránit tak případnému vzniku škod na životním prostředí. Agenda 21 obsahuje i povinnost odstranit dotace v případě, že nejsou v souladu s principy udržitelného rozvoje. Nejpodstatnějším úkolem, který řeší Agenda 21, je odstranění chudoby, která je největší brzdou k řešení globálních problémů životního prostředí. Je proto potřebné zajistit lidem větší přístup ke zdrojům, které potřebují pro udržitelný život. Z tohoto pohledu uznaly svoji klíčovou roli průmyslově vyspělé státy, a to nejen z pohledu nutnosti omezení relativně velkého množství produkovaného znečištění, ale i finanční pomoci státům chudším, které by měly dosáhnout takové kvality rozvoje, jež by méně nepříznivě ovlivňovala životní prostředí. Současně je nutný i transfer informací, znalostí, dovedností atd. Agenda 21 vyzývá ke globálnímu partnerství a přijetí státních strategií udržitelného rozvoje.

V kapitole první Agendy 21 je uvedeno:

- I. Lidstvo se nachází v rozhodujícím okamžiku své historie. Čelíme přetrvávající nerovnosti mezi národy i uvnitř jich samotných, rostoucí chudobě, hladu, nemocím a negramotností a pokračujícímu zhoršování kvality ekosystémů, na nichž závisí naše tělesná a duševní pohoda. Spojení zájmů životního prostředí a rozvoje a větší pozornost věnovaná těmto ohledům však povede k naplnění základních potřeb, ke zlepšení životního standardu všech lidí, k lepší ochraně a hospodaření s ekosystémy a k bezpečnější a prosperující budoucnosti. Žádný stát nemůže dosáhnout těchto cílů sám; společně to však možné je - v celosvětovém partnerství za udržitelný rozvoj.
- II. Takovéto celosvětové partnerství musí vycházet z předpokladů uvedených v rezoluci Valného shromáždění č. 44/228 z 22. prosince 1989, která byla přijata poté, kdy státy světa vyzvaly ke svolání Konference OSN o životním prostředí a rozvoji, a z uznání potřeby vyváženého a integrovaného přístupu k otázkám životního prostředí a rozvoje.
- III. Agenda 21 se zabývá naléhavými problémy dneška a zaměřuje se také na přípravu světa na úkoly příštího tisíciletí. Odráží celosvětový konsenzus a na nejvyšší úrovni přijatý politický závazek ke spolupráci v oblasti rozvoje a životního prostředí. Úspěšná implementace agendy 21 je první a prioritní odpovědností vlád. Pro dosažení tohoto cíle mají zásadní význam národní strategie, plány, politiky a postupy. Mezinárodní spolupráce by měla toto úsilí podporovat a doplňovat. V tomto kontextu hraje klíčovou roli systém Organizace spojených národů. Další mezinárodní, regionální a subregionální organizace jsou rovněž žádány, aby přispěly k tomuto úsilí. Je třeba také podporovat účast co nejširší veřejnosti a aktivní zapojení nevládních organizací a dalších skupin.

- IV. Rozvojové a regionální cíle Agendy 21 budou vyžadovat významný tok nových a dodatečných finančních zdrojů do rozvojových zemí s cílem pokrýt zvýšené náklady na činnosti, které musejí být vykonány při řešení globálních environmentálních problémů a pro urychlení udržitelného rozvoje. Finanční zdroje budou též třeba pro posílení kapacit mezinárodních institucí při implementaci Agendy 21. Každá z programových oblastí obsahuje indikativní řádový odhad těchto nákladů. Bude třeba, aby mezinárodní agentury a organizace, které se podílejí na implementaci Agendy 21, tyto odhady přezkoumaly a upřesnily.
- V. Při implementaci relevantních programových oblastí identifikovaných v Agendě 21 by měla být věnována zvláštní pozornost specifickým podmínkám transformujících se ekonomik. Je třeba také vzít v úvahu, že tyto země při transformaci svého hospodářství čelí bezprecedentním úkolům, nacházejíce se v některých případech ve vážném sociálním a politickém napětí.
- VI. Programové oblasti, které tvoří Agendu 21, jsou popsány s uvedením východisek opatření, cílů, činností a prostředků implementace. Agenda 21 je dynamický program. Bude prováděna různými subjekty v závislosti na různých situacích, kapacitách a prioritách zemí a regionů, s plným respektováním všech principů obsažených v Deklaraci o životním prostředí a rozvoji z Rio de Janeiro. Agenda 21 se může postupně vyvíjet podle měnících se potřeb a okolností. Proces implementace Agendy 21 je začátkem nového celosvětového partnerství pro udržitelný rozvoj.

Pro informaci o obsahu Agendy 21 jsou uvedeny názvy dalších kapitol:

Část I. Sociální a ekonomické rozměry

Kapitola 2 Mezinárodní spolupráce při urychlování udržitelného rozvoje v rozvojových zemích a související domácí politika.

V souladu s Chartou OSN a se zásadami mezinárodního práva mají státy plné právo užívat své vlastní zdroje ve shodě s vlastní politikou péče o životní prostředí a rozvoj, a zároveň jsou zodpovědné za to, aby činnosti, které spadají pod jejich jurisdikci nebo kontrolu, nepoškozovaly životní prostředí jiných států nebo území, která pod jejich státní jurisdikci nespádají.

Kapitola 3 Boj proti chudobě.

Všechny státy a všechny národy musejí spolupracovat na základním úkolu - odstranění chudoby, což je neodmyslitelný předpoklad pro trvale udržitelný rozvoj; musejí spolupracovat tak, aby se zmenšovaly rozdíly v životní úrovni a aby se více vycházelo vstříc potřebám většiny lidí na zeměkouli.

Kapitola 4 Změna způsobů spotřeby.

S cílem dosáhnout udržitelného rozvoje a lepší kvality života pro všechny lidi by státy měly omezit a vyloučit neudržitelné způsoby výroby a spotřeby a zavádět vhodná demografická opatření.

Kapitola 5 Dynamika demografického růstu a udržitelnost.

Kapitola 6 Ochrana a podpora lidského zdraví.

Kapitola 7 Podpora udržitelného rozvoje lidských sídel.

V zájmu dosažení trvale udržitelného rozvoje musí ochrana životního prostředí tvořit nedílnou součást procesu rozvoje a nemůže být chápána odděleně.

Kapitola 8 Integrace životního prostředí a rozvoje do rozhodování.

Státy musejí za účelem ochrany životního prostředí přijímat podle svých schopností preventivní přístupy k ochraně životního prostředí. Tam, kde hrozí vážná nebo

nenapravitelná škoda, nesmí být nedostatek vědecké jistoty zneužit pro odklad účinných opatření, která by mohla zabránit poškození životního prostředí.

Část II. Uchovávání a šetrné využívání zdrojů a hospodaření s nimi ve prospěch rozvoje

Kapitola 9 Ochrana atmosféry.

Kapitola 10 Integrovaný přístup k plánování a hospodaření s územními zdroji.

Kapitola 11 Boj proti odlesňování.

Kapitola 12 Péče o "křehké" ekosystémy: boj proti desertifikaci a suchu.

Kapitola 13 Péče o "křehké" ekosystémy: udržitelný rozvoj horských oblastí.

Kapitola 14 Podpora udržitelného rozvoje zemědělství a venkova.

Kapitola 15 Uchování biodiverzity.

Kapitola 16 Environmentálně šetrnější využívání biotechnologií.

Kapitola 17 Ochrana oceánů, všech druhů moří, včetně uzavřených a částečně uzavřených moří a pobřežních oblastí a ochrana, racionální využívání a rozvoj živých zdrojů v nich.

Kapitola 18 Ochrana kvality a zásob sladkovodních zdrojů: aplikace integrovaných přístupů k rozvoji, využívání zdrojů vody a hospodaření s nimi.

Kapitola 19 Environmentálně šetrnější nakládání s toxickými chemickými látkami, včetně prevence nezákonné přepravy toxických a nebezpečných produktů.

Kapitola 20 Environmentálně šetrnější nakládání s nebezpečnými odpady, včetně prevence jejich nezákonné mezinárodní přepravy.

Kapitola 21 Environmentálně šetrnější nakládání s pevnými odpady a otázky související s tekutými odpady.

Kapitola 22 Bezpečné a environmentálně šetrnější nakládání s radioaktivními odpady.

Část III. Posilování úlohy důležitých skupin

Kapitola 23 Preambule.

Kapitola 24 Celosvětová opatření pro zapojení žen do udržitelného a spravedlivého rozvoje.

Kapitola 25 Děti a mládež v udržitelném rozvoji.

Kapitola 26 Uznání a posilování úlohy domorodých obyvatel a jejich komunit.

Kapitola 27 Posilování úlohy nevládních organizací: partnerů pro udržitelný rozvoj.

Kapitola 28 Iniciativy místních úřadů na podporu Agendy 21.

Kapitola 29 Posilování úlohy pracujících a odborů.

Kapitola 30 Posilování úlohy podnikání, obchodu a průmyslu.

Kapitola 31 Vědecká a technická obec.

Kapitola 32 Posilování úlohy zemědělců.

Část IV. Prostředky implementace

Kapitola 33 Finanční zdroje a mechanismy.

Kapitola 34 Transfer environmentálně šetrnějších technologií, spolupráce a vytváření potenciálu.

Kapitola 35 Úloha vědy v udržitelném rozvoji.

Kapitola 36 Podpora vzdělávání, veřejného povědomí a odborného školení.

Kapitola 37 Národní mechanismy a mezinárodní spolupráce při vytváření potenciálu v rozvojových zemích.

Kapitola 38 Mezinárodní institucionální opatření.

Kapitola 39 Mezinárodní právní nástroje a mechanismy.

Kapitola 40 Informace pro rozhodování.

Kapitola 28. dokumentu Agenda 21 je věnována uplatnění principů udržitelného rozvoje v místních podmínkách. Místní správy jsou zde vyzdvíženy jako ty orgány, které mají velký vliv na globální problémy a které mohou ovlivnit vývoj směrem k udržitelnému rozvoji nejen v místních, ale i globálních rozměrech. Místní správy jsou zde vyzvány k přijetí tzv. místních Agend 21, tedy strategického a akčního plánu rozvoje obce/regionu, vypracovaného ve spolupráci s veřejností a občanským sektorem (nestátními neziskovými organizacemi,

profesními svazy), podnikateli a dalšími. Tento plán má být postaven na principech udržitelného rozvoje, jež jsou obsaženy v Deklaraci UNCED a rozpracovány v dokumentu Agenda 21.

Dokument Agenda 21 a jeho uplatnění v místních podmínkách je náplní práce různých mezinárodních sdružení a obsahem jednání světových konferencí, které se od Ria pravidelně pořádají, i dalších setkání na mezinárodní úrovni. Světová setkání (a mj. i dětské iniciativy pro udržitelný rozvoj) upozornila na to, že v Agendě 21 chybí některé důležité oblasti, které udržitelný rozvoj zásadně ovlivňují - je to např. problematika energií, dopravy, válečných konfliktů a další. To však nesnižuje význam dokumentu Agenda 21 jako výchozího dokumentu pro práci na udržitelném rozvoji světa i určitého místa, obce, regionu.

Následná konference po "Summitu Země", dlouho připravovaný a dlouho očekávaný Světový summit o udržitelném rozvoji (WSSD), se konal pod patronací OSN v létě roku 2002 v jihoafrickém Johannesburgu. Cíl této konference, která svým rozsahem překonala UNCED, shrnul generální tajemník OSN Kofi Annan slovy "Od plánu k akci". WSSD potvrdil význam Agendy 21 jako základního programu udržitelného rozvoje v 21. století. Zároveň však přinesl nový dokument, tzv. Implementační plán, který je návodem pro realizaci Agendy 21 v celosvětovém měřítku. Implementační plán obsahuje i řadu nových priorit v oblastech, které v Agendě 21 chybějí - např. v oblasti využívání energie, vztahu globalizace, volného obchodu a udržitelného rozvoje, či rozpracování problematiky změny vzorců výroby a spotřeby.

Použito zdroje Doc. Ing. I. Ritschelová CSc., Úvod do politiky Životního prostředí

Dobře vedená místní Agenda 21 má následující přínosy:

- větší spokojenost obyvatel
- vyšší efektivitu práce
- předcházení konfliktů a zmenšování rozporů
- zlepšení kvality života obyvatel
- zachování a zlepšení kvality životního prostředí
- nalezení skutečných problémů a optimálních cest jejich řešení
- dosažení společné vize o budoucnosti obce či regionu
- aktivní zapojení lidí do řešení problémů
- spolupráci různých společenských a profesních skupin
- větší pochopení práce úřadů a zastupitelů a zvýšení důvěry v jejich rozhodnutí
- zajištění zpětné vazby v řízení města
- lepší společenskou atmosféru
- pochopení různých názorů a postojů
- posílení a rozvoj demokracie
- posílení pocitu sounáležitosti s obcí, regionem
- zachování místních hodnot - kulturních, společenských i přírodních
- zvýšení schopností a kapacit
- rozšíření finančních a dalších zdrojů pro rozvoj obce, regionu
- větší schopnost obce nebo regionu reagovat na měnící se vnější i vnitřní prostředí
- místní stabilitu, která ovlivňuje stabilitu v mezinárodním měřítku